

Rajka Bućin

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

PRIOLOG POZNAVANJU INSTITUCIJA: ZAKONSKI OKVIR RADA VELIKIH ŽUPA NDH

UDK 353(497.5) "1943/1944"
949.75"1943/1944"

Stručni članak

U članku autorica prikazuje, poglavito temeljem zakonskih odredaba, upravnu povijest velikih župa NDH, uključivši, pored ustroja koji je definiran 1941. sve iz 1943. i 1944. godine. Pored stvarne nadležnosti, koja nije doživljavala većih promjena, prikazane su teritorijalne i promjene naziva. Članak sadrži i pojedinačan pregled povijesti sviju velikih župa, s podacima o razdoblju djelovanja i popisom kotarskih oblasti koje su uključivale.

Ključne riječi: *velike župe, Nezavisna Država Hrvatska, upravna povijest*

Uvod

U stručnoj literaturi do sada je više puta spominjan ili prikazan ustroj velikih župa NDH¹, najčešće prema situaciji koja je uspostavljena 1941. godine. Literatura ukazuje na nastojanje da se njihovim nazivljem i rasporedom oživi tradicija hrvatskih srednjovjekovnih župa, premosti hrvatski prostor u bosanskohercegovački i učvrsti ideja "o jedinstvenom povijesnom hrvatskom nacionalnom prostoru"².

Velike župe NDH osnovane su temeljem zakonske odredbe o velikim župama od 10. lipnja 1941, kao "državne upravne oblasti na određenom državnom po-

¹ Beuc, 454; Jelić-Butić, 103-105; Klemenčić, 126-128; Barić, 57-58.

² Jelić-Butić, 105.

dručju³. Objave o početku poslovanja dviju župa bile su proglašene prije navedene odredbe još u travnju i svibnju (Gacka i Lika, Gora), a za preostale župe nakon nje. Njihovo uspostavljanje bilo je pojedinačno proglašavano do polovice kolovoza 1941, pa su tako uspostavljene sveukupno 22 župe⁴. Na čelu svih velikih župa nalazio se veliki župan. Grad Zagreb imao je izdvojen status i nije bio uključen u županijski ustroj.

Dio spomenute literature navodi promjene koje su u ustroju velikih župa nastupile nakon pada Italije 1943, kada se njihov broj po prvi put promijenio⁵, ali redovito izostaje prikaz velikih župa prema preustroju koji je proveden u srpnju 1944. Činjenica da su promjene 1944. donesene zakonskom odredbom, daje im značaj čvrsto definirane situacije⁶. Radi se o promjenama teritorijalne nadležnosti većeg broja velikih župa, pri čemu je kod nekoliko njih došlo do sjedinjenja i značajnih promjena naziva, pa time i do ponovne promjene njihovog ukupnog broja. Do reorganizacije je došlo radi efikasnijeg i racionalnijeg upravljanja, prema podacima prikupljenima upitnikom što je odaslan svim velikim župama.

Nakana je ovdje prikazati cjelovito upravnu povijest ovih upravno-teritorijalnih jedinica, sa svim službenim promjenama koje su doživjele u svome stvarnom djelokrugu, teritorijalnom opsegu i nazivlju.

Stvarna nadležnost

Poslovi koje su velike župe obavljale nisu se značajnije mijenjali tijekom vremena. Kao prvomolbene oblasti bile su nadležne za poslove koje su na njih prenijela pojedina ministarstva tijekom 1942. godine⁷. Kao drugomolbene oblasti rješavale su predmete koji su u prvoj molbi bili u nadležnosti kotarskih oblasti i ispostava, gradskih redarstvenih oblasti i državnih redarstvenih oblasti. Pored toga, u granicama svojih ovlasti ili na poziv nadležnog ministarstva, izdavale su naredbe svim podčinjenim upravnim oblastima⁸.

Nizom zakonskih propisa iz 1942. godine dodijeljeni su im za rješavanje u prvomolbenom postupku:

³ ZZN -1941, br. 228, Zakonska odredba o velikim župama, 170-171.

⁴ Cjeloviti popis velikih župa, s imenima župana, bio je poznat već 13. lipnja 1941, kada je objavljen u "Ustaši" (Jelić-Butić, 103).

⁵ Barić, 57-58; Klemenčić, 127.

⁶ ZZN-1944, br. 435, Zakonska odredba o velikim župama, 428-430.

⁷ Prethodno je 25. studenoga 1941. donesena Zakonska odredba o ovlaštenju za prienos poslova od ministarstava na velike župe (ZZN-1941, br. 1090, 969).

⁸ Također temeljem Zakonske odredbe o velikim župama iz 1941. godine.

- poslovi nastave, 25. veljače 1942.⁹
- poslovi nadzorništva rada, 7. ožujka 1942, po Zakonu o inspekciji rada od 31. prosinca 1921. te Zakonskoj odredbi o izmjeni Zakona o inspekciji rada od 12. rujna 1941.¹⁰
- zapošljavanje stranih državljana, 10. ožujka 1942.¹¹
- poslovi prometa i javnih radova, 21. travnja 1942.¹²
- poslovi zdravstva, 21. travnja 1942.¹³
- poslovi obrta, veleobrta (industrije) i trgovine, 25. travnja 1942.¹⁴
- poslovi seljačkog gospodarstva, 12. lipnja 1942.¹⁵

⁹ To su: u pučkoj nastavi – otvaranje novih škola i razreda, odobrenja gradnje školskih zgrada, disciplinske mjere, udaljšavanje i otpuštanje iz službe pomoćnih učitelja i poučavatelja pomoćnih škola, odluke o vrsti produžnih škola, davanje dopusta osoblju do osam tjedana, dozvole svećenicima da predaju vjeronauk i sl.; u srednjem školstvu – instruktivni nadzor rada nastavnika, upotreba propisanih obrazaca, nadzor internata, određivanje područja srednjih škola, školski proračuni, skrb nad školskim zgradama, upotreba školskih zgrada u privatne svrhe, postavljenja podvornika, razmještaj nastavnika na zamjene, prekidi nastave zbog zaraznih bolesti, zdravstveni nadzor učenika, odobravanje izleta i programa školskih priredaba, statistika, polugodišnji izvještaji o školama, osobnici nastavnika (ZZN-1941, br. 206, Naredba predsjedništva vlade NDH kojom se (...) prenose na velike župe poslovi iz nadležnosti ministarstva nastave", 225-226).

¹⁰ ZZN-1942, br. 244, Zakonska odredba o prijenosu nekih poslova iz nadležnosti oblastnih nadzorništava rada na velike župe i na gradsko poglavarstvo u Zagrebu, 270.

¹¹ ZZN-1942, br. 264, Zakonska odredba o prijenosu poslova, koji se odnose na uposljenje stranih državljana na velike župe, 281.

¹² Općinski putovi, poslovi po zakonu o vodnom pravu od 31. prosinca 1891. koje su obavljale županijske oblasti, odobravanje nacрта manjih općinskih gradnji i posebničkih (privatnih) građevina javne namjene, odobravanje pravilnika o građevinskim pristojbama, imenovanje građevinskih odbora, proračuni općina i sl. (ZZN-1942, br. 416, Naredba predsjedništva vlade NDH, kojom se (...) prenose na velike župe neki poslovi iz djelokruga odjela za javne radove ministarstva prometa i javnih radova, 431-432).

¹³ Nadzor zdravstvenih prilika, suzbijanje zaraza, nadzor ljekarni, liječnika, zdravstvenih ustanova, statistike o mijenama pučanstva i sl. (ZZN-1942, br. 419, Naredba predsjedništva vlade NDH, kojom se (...) prenose na velike župe neki poslovi iz djelokruga ministarstva zdravstva, 434).

¹⁴ Dozvole poslovanja obrtnicima, molbe za polaganje pomoćničkih i majstorskih ispita, obrtnice za obavljanje zidarskog i tesarskog obrta i sl. (ZZN-1942, br. 449, Naredba predsjedništva vlade NDH, kojom se (...) prenose na velike župe neki poslovi iz djelokruga ministarstva za obrt, veleobrta i trgovinu, 454).

¹⁵ Unapređenje poljoprivrede, vinogradarstva, voćarstva i stočarstva, poslovi po zakonu o vinu od 9. prosinca 1929, nadzor privatnih ribogojilišta i suradnja s javnim ribogojilištima, promicanje morskog ribarstva i ribarskog zadrugarstva, ustrojstvo i vođenje pokretnih i gospodarsko-kućanskih tečajeva, tečajevi za poljare i statističare, stručno mišljenje u gospodarskim pitanjima, nadzor kotarskih i gradskih gospodarskih izvjestitelja, odobrenje rada i nadzor općinskih gospodarskih zaklada (ZZN-1941, br. 685, Naredba predsjedništva vlade NDH, kojom se na temelju zakonske odredbe o ovlaštenju za prienos poslova od ministarstva na velike župe od 25. studenoga, br. CDXXVIII-2098-Z1941, prenose na velike župe poslovi iz nadležnosti ministarstva seljačkog gospodarstva, 719).

Ovome su 1944. pridodata župska školska nadzorništva, koja su bila pod nadzorom velikog župana¹⁶.

U međuvremenu, 6. travnja 1943. nastupile su promjene u nadležnosti nad poslovima srednjeg školstva, jer su oni tada oduzeti velikim župama i vraćeni Ministarstvu narodne prosvjete¹⁷.

Teritorijalna nadležnost

Broj velikih župa od 1941. do jeseni 1943. bio je stalan i nije im mijenjan teritorijalni djelokrug. Postojale su 22 velike župe: Baranja, Bilogora, Bribir i Sidraga, Cetina, Dubrava, Gora, Hum, Krbava i Psat, Lašva i Glaž, Lika i Gacka, Livac-Zapolje, Modruš, Pliva i Rama, Pokupje, Posavje, Prigorje, Sana i Luka, Usora i Soli, Vinodol i Senj, Vrhbosna, Vuka i Zagorje. Grad Zagreb, izuzet iz područja velike župe Prigorje, bio je podređen neposredno državnoj vladi.

Nakon pada Italije, temeljem posebne zakonske odredbe od 14. listopada 1943, predviđen je osnutak velikih župa na do tada anektiranom području, da bi se i ono integriralo u upravno-teritorijalni sustav NDH¹⁸. Promjene su provedene do početka studenoga 1943. Osnovana je jedna nova velika župa, a kod više njih došlo je do promjena teritorijalne nadležnosti. Broj velikih župa povećao se na 23.

Nova velika župa Sidraga i Ravni Kotari sa sjedištem u Zadru, obuhvatila je područje koji su napustili Talijani: Benkovac, Biograd, Preko, Zadar¹⁹. Velika župa Bribir i Sidraga je najprije proširena područjem kotara i grada Šibenika, a potom ukinuta odnosno preimenovana u veliku župu Bribir. Istovremeno joj je i sjedište premješteno iz Knina u Šibenik²⁰. Sjedištem velike župe Cetina proglašen je Split umjesto Omiša, a kotarska oblast Omiš je ukinuta i zamijenjena kotarskom oblašću Split²¹. Velika župa Dubrava, koja je do tada pored Dubrovnika uključivala uglavnom kotareve istočne Hercegovine, preorijentirala se prema obalnom području, pripajanjem Korčule, Kotora i Hercegnovog te Lastova i Babinog Polja²².

No uspostava uprave NDH u dalmatinskom području ostala je problematična, s jedne strane zbog Zadra, u koji su sa svojom vojnom upravom ušli Nijemci, pa je

¹⁶ ZZN-1944, br. 543, Zakonska odredba o školskim nadzorništva, 521.

¹⁷ NN 79/6. travnja 1943, Naredba Predsjedništva vlade NDH od 31. ožujka 1943, broj 3.766-43-I-195-1942, kojom se (...) mjenja naredba Predsjedništva vlade NDH od 31. siječnja 1942, broj 461-Z-1942.

¹⁸ ZZN-1943, br. 762, Zakonska odredba o ovlasti ministra unutarnjih poslova, da naredbama postrojava velike župe u području, oslobođenom izpod tuđinske vlasti, 1196.

¹⁹ V. bilješke u historijatu velike župe Sidraga i Ravni kotari.

²⁰ V. bilješke u historijatu velike župe Bribir.

²¹ V. bilješke u historijatu velike župe Cetina.

²² V. bilješke u historijatu velike župe Dubrava.

"privremenim" sjedištem župe bio Zemunik, te Konavala, gdje je nastupila nje- mačka vojna i crnogorska civilna uprava, a s druge strane zbog značajnog prisustva partizanskih snaga. Partizani su bili potisnuti početkom 1944. godine, ali već u svib- nju na čitavom je obalnom području proglašeno izvanredno stanje i uvedena vojna uprava, da bi do kraja te godine partizani u potpunosti preuzeli Dalmaciju²³.

Posljednji preustroj velikih župa proveden je 5. srpnja 1944. kada su neke od njih spojene ili im je lančano mijenjan teritorij, a promijenjeni su im i nazivi. Sjedi- šta većeg broja kotareva su premještena, pa su time i kotarske oblasti promijenile na- zive. Broj velikih župa se smanjio na 21. Kao dodatna 22. župa u zakonskoj je odred- bi navedena Raša, za koju je predviđeno naknadno definiranje područja i sjedišta²⁴, ali to nikada nije ostvareno budući da je Istra, kao i dio Kvarnera, još 1943. uključe- na u njemačku Operativnu zonu Jadransko primorje²⁵.

Od svih promjena najznačajnije su zahvatile područje središnje i jugozapadne Bosne, gdje su Lašva i Glaž te Pliva i Rama ukinute, spajanjem dijela teritorija u no- vu veliku župu Lašva-Pliva. Iz toga je slijedio lančani niz pomicanja pojedinih kota- reva susjednih velikih župa. Druga velika promjena odnosila se na velike župe Gora i Prigorje. One su spojene u veliku župu Gora-Prigorje, a opseg nove župe je sma- njen u dijelu dotadašnjeg područja velike župe Gora.

Prema sačuvanim izvorima, nova organizacija velikih župa trebala se temeljiti na referatima župana koje su bili dužni iznijeti na konferenciji sazvanoj u MUP-u za 30. svibnja 1944. Referati nisu sačuvani, ali su sačuvane upute za njihovo sastavlja- nje. U uputama se tražilo da župani izdvoje prilike koje su odraz trenutačnih i slučaj- nih promjena, od onih koje trajno utječu na rad velikih župa, kotareva i općina. Bio je predviđen osvrt na opće poslovanje velikih župa, kotarskih oblasti, gradskih upra- va i općinskih poglavarstava, podaci o promjenama u broju osoblja, njihovim pre- mještajima i političkoj lojalnosti, broju predmeta koje pojedini uredi rješavaju, poli- tičkim prilikama i javnoj sigurnosti, gospodarskim i socijalnim prilikama, zdrav- stvu, elementarnim nepogodama i važnijim događajima. Iz referata su morale biti

²³ Barić, 55-79.

Nakon kapitulacije Italije postojale su posebne ustanove nadležne za uspješniju integraciju i uspostavu hrvatske civilne uprave na dalmatinskom području. U prvo vrijeme to su bili ministar za Dalmaciju i glavar građanske uprave za područje oslobođene Dalmacije, velikih župa Bribir i Sidraga te Cetina sa sjedištem u Splitu. Dužnosti su obavljali Edo Bulat i Bruno Nardelli, obojica imenovani 10. rujna 1943. Od 3. studenoga 1943. za te su poslove nadležni Ministarstvo za oslobođene krajeve i Glavarstvo gra- đanske uprave za Dalmaciju u Splitu, s istim osobama na čelu. Izvanredno stanje i vojna uprava uvedeni su 20. svibnja 1944. (usp. Bućin, 199-211).

²⁴ ZZN-1944, br. 435, Zakonska odredba o velikim župama, 428-430.

²⁵ Nakon povlačenja Talijana, područje Istre i Kvarnera, Rijeke, Sušaka, Bakra, Kastva, Čabra i Krka uključeno je u njemačku Operativnu zonu Jadransko primorje, čije je djelovanje obznanjeno 1. listopa- da 1943. godine. Područje Sušaka, Kastva, Čabra, Krka i Bakra dobilo je, unutar spomenute zone, pose- ban status osnutkom Upravnog povjereništva Sušak-Rijeka 30. listopada 1943. (Bućin, 202-204).

vidljive mjere koje će se poduzeti da se uklone nedostaci i smetnje u poslovanju i postigne "stalnost i trajnost" njihovog rada²⁶.

Provedenim preustrojem i preimenovanjem proglašene su velike župe Baranja, Bilogora, Bribir, Cetina, Dubrava, Gora-Prigorje, Hum, Krbava-Psat, Lašva-Rama, Lika-Gacka, Livac-Zapolje, Modruš, Pokupje, Posavje, Sana-Luka, Sidraga-Ravni Kotari, Usora-Soli, Vinodol-Podgorje, Vrhbosna, Vuka te Zagorje. Naziv župe Lašva-Rama promijenjen je već 7. rujna 1944. u Lašva-Pliva²⁷.

Treba napomenuti da je još početkom 1943. godine usvojena odredba kojom je predviđeno da vojni zapovjednici sami ili uz pomoć posebnih glavara obavljaju poslove građanske uprave na područjima na kojima bude proglašeno iznimno stanje. Odredbom je bilo predviđeno da državne oblasti u takvim okolnostima i "dalje ostaju u djelatnosti", ali da su "dužne izvršavati i naloge glavara građanske uprave"²⁸. Od 20. svibnja 1944. iznimno stanje je proglašeno na čitavom obalnom području i njegovom dubljem zaleđu, o čemu smo već nešto rekli²⁹, od 14. listopada 1944. na području velikih župa Vuka, Baranja i Posavje³⁰, a od 13. prosinca 1944. i na području velikih župa Livac-Zapolje i Krbava-Psat³¹. I sjedišta velikih župa izmještana su zbog ratnih operacija i prisutnosti neprijateljskih snaga na njihovom području, te je upitno koliko su u takvim okolnostima župe mogle obavljati predviđene poslove³².

²⁶ HDA, MUP NDH, Glavno ravnateljstvo za unutarnju upravu, Opći odjel, A-I 12214/1944. i VŽ Cetina, Taj. br. 949/1944.

²⁷ V. bilješke u historijatu velike župe Lašva-Pliva.

²⁸ ZZN-1943, br. 40, Zakonska odredba o iznimnom stanju, 39-40.

²⁹ Od 20. svibnja 1944. proglašenjem iznimnog stanja u obalnom području, svi poslovi glavara građanske uprave dati su izravno vojnim zapovjednicima. Vojni zapovjednik obalnog odsjeka Like, sa sjedištem u Gospiću, preuzeo je upravu područja velikih župa Vinodol i Podgorje, Lika i Gacka, Sidraga i Ravni kotari, te Bribir, a vojni zapovjednik obalnog odsjeka Neretva, sa sjedištem u Mostaru, područja velikih župa Cetina, Hum i Dubrava. (ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377). Kasnije, 28. ožujka 1945, tim su vojnim zapovjednicima za poslove građanske uprave, ali i dalje u uvjetima iznimnog stanja, dodijeljeni posebni glavari (NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području).

³⁰ Na području velikih župa Vuka, Baranja i Posavje imenovan je 14. listopada 1944, nakon proglašenja iznimnog stanja, glavar građanske uprave (Usp. HDA, fond Glavar građanske uprave Vuka-Baranja-Posavje u Vinkovcima, NG br. 25018- spis br. 81/1945 i NN 234/16. listopada 1944, Odredba o iznimnom stanju).

³¹ Poslovi građanske uprave dodijeljeni su vojnim zapovjednicima područja Lika te područja Vuka, Baranja i Posavje (ZZN-1944, br. 865, Odredba o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krbava-Psat i Livac-Zapolje, 829). Od 27. ožujka 1945. u velikim župama Livac-Zapolje i Krbava-Psat poslove građanske uprave preuzeo je glavar "određen kao poseban opunomoćenik za područje velikih župa Vuka, Baranja i Posavje" (NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 13. prosinca 1944. o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krbava-Psat i Livac-Zapolje).

³² Tako je od 23. srpnja do 23. rujna 1944. sjedište velike župe Krbava-Psat bilo premješteno iz Bihaća u Banja Luku, sjedište župe Usora-Soli iz Tuzle premješteno je od 10. listopada 1944. u Doboju, sjedište župe Lašva-Pliva 5. studenoga 1944. iz Travnika u Zenicu, a sjedište župe Hum 13. ožujka 1945. u Sarajevo. V. bilješke u historijatu pojedinih velikih župa.

U svjetlu ovih zbivanja treba vjerojatno gledati i na njihovu reorganizaciju, odnosno racionalizaciju poslovanja provedenu u ljeto 1944. godine.

Kratki historijat pojedinih velikih župa, s podacima o razdoblju djelovanja i teritorijalnoj nadležnosti

Baranja. Počela je djelovati 10. srpnja 1941. sa sjedištem u Osijeku. Obuhvaćala je područje kotarskih oblasti Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek, Slatina, Valpovo, Virovitica, te gradove Osijek i Viroviticu³³. Od 14. listopada 1944. ovdje je na snazi bilo iznimno stanje te je za poslove građanske uprave nadležnom vojnom zapovjedniku dodijeljen glavar građanske uprave³⁴.

Bilogora. Djeluje od 11. kolovoza 1941. sa sjedištem u Bjelovaru. Kotarske oblasti Bjelovar, Čazma, Garešnica, Đurđevac, Koprivnica, Križevci; gradovi Bjelovar, Koprivnica, Križevci. Od 20. prosinca 1941. obuhvaća i kotar Grubišno Polje³⁵.

Bribir. Od 27. lipnja 1941. do 30. listopada 1943. djeluje pod nazivom **Bribir i Sidraga**. Sjedište je do 26. listopada 1943. u Kninu, a tada je premješteno u Šibenik. U njenom sastavu su kotarske oblasti Bosansko Grahovo (od 1. siječnja 1942, do tada u velikoj župi Krbava i Psat), Drniš (djeluje od 1. kolovoza 1941), Knin te kotarska ispostava Drvar³⁶. Području ove župe pripojeni su 26. listopada 1943. grad i kotar Šibenik. Od tada je i sjedište u Šibeniku³⁷. Već 30. listopada 1943. župa je ukinuta, te je osnovana velika župa Bribir. Ona posluje od 1. studenoga 1943, uključivši dotadašnji teritorij velike župe Bribir i Sidraga³⁸. Proglašenjem iznimnog stanja u obalnom području 20. svibnja 1944. bila je obuhvaćena i velika župa Bribir. Poslove

³³ ZZN-1941, br. 343, Objava o početku djelovanja Velike župe Baranja u Osijeku, 255; Landikušić, 16.

U odnosu na zakonske odredbe o početku djelovanja pojedinih velikih župa, koje uglavnom navode kotarske oblasti, Priručnik R. Landikušića o političkoj i sudbenoj podjeli NDH, daje dodatne informacije o kotarskim ispostavama i gradovima na području pojedinih velikih župa.

³⁴ NN 234/16. listopada 1944, Odredba o iznimnom stanju.

³⁵ ZZN-1941, br. 475, Objava o početku poslovanja Velike župe Bilogora u Bjelovaru, 365; isto, br. 1200, Zakonska odredba o uvrštenju kotara Grubišno Polje u područje Velike župe Bilogora u Bjelovaru, 1050; Landikušić, 16.

³⁶ ZZN-1941, br. 270, Objava o početku poslovanja Velike župe Bribir i Sidraga, Knin, 194; isto, br. 298, Zakonska odredba o osnivanju kotara Drniš sa sjedištem u Drnišu, 215; isto, br. 1166, Zakonska odredba o (...) pripojenju kotara Grahovo velikoj župi Bribir i Sidraga, 1035; Landikušić, 16.

³⁷ ZZN-1943, br. 790, Naredba ministra unutarnjih poslova od 21. listopada 1943. N.O. br. 2800-1943 o pripajanju diela područja oslobođenog od tuđinske vlasti, velikoj župi Bribir-Sidraga i o prienosu sjedišta te župe iz Knina u Šibenik, 1235.

³⁸ ZZN-1943, br. 801, Naredba ministra unutarnjih poslova od 30. listopada 1943. N.O. broj 3106-1943 o osnivanju velike župe Bribir sa sjedištem u Šibeniku i o ukidanju velike župe Bribir-Sidraga, 1241.

građanske uprave preuzeo je zapovjednik obalnog odsjeka Like, da bi mu za te poslove 28. ožujka 1945. god. bio dodijeljen poseban glavar³⁹.

Cetina. Djeluje od 25. lipnja 1941. sa sjedištem u Omišu. Kotarske oblasti: Hvar, Imotski, Makarska, Sinj, Split, Supetar⁴⁰. Kotarska oblast Omiš osnovana je naknadno, te je počela djelovati 1. kolovoza 1941, zamijenivši time kotar Split. Uključila je područje bivšeg kotara Split koje je ostalo u granicama NDH⁴¹. Od 15. kolovoza 1942. djeluje i kotarska ispostava Vrgorac⁴². Sjedište župe je nakon pada Italije premješteno 11. listopada 1943. u Split⁴³. Kotar Omiš je ukinut 3. studenoga 1943, a njegovo područje je pripojeno kotaru Split. S istim datumom osnovana je i kotarska ispostava Vis⁴⁴. Kasnije, 7. ožujka 1944, ponovno je uspostavljen kotar Omiš⁴⁵. Reorganizacijom velikih župa 5. srpnja 1944. umjesto Supetra za kotarsku oblast imenovan je Brač. U velikoj župi Cetina od 20. svibnja 1944. proglašeno je iznimno stanje, a poslove građanske uprave preuzeo je zapovjednik obalnog odsjeka Neretve, da bi kasnije, od 28. ožujka 1945, bio imenovan poseban glavar građanske uprave⁴⁶.

Dubrava. Djeluje od 30. lipnja 1941. sa sjedištem u Dubrovniku. Kotarske oblasti: Bileća, Čapljina, Dubrovnik, Gacko, Ljubinje, Stolac, Trebinje; grad Dubrovnik⁴⁷. Umjesto kotarske oblasti Ljubinje, od 15. rujna 1941. djeluje kotarska oblast Ravno⁴⁸, dok je Ljubinje nadalje imalo status kotarske ispostave⁴⁹. Od 1. ožujka 1943. godine počela je djelovati kotarska ispostava u Janjini⁵⁰. Nakon pada Italije ovoj župi su 26. listopada 1943. pripojeni kotarevi Kotor i Korčula, gradovi Hercegnovi i Kotor, upravne općine Lastovo i Babino Polje, te oslobođeni dio upravne op-

39 ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

40 ZZN-1941, br. 271, Objava o početku poslovanja Velike župe Cetina, 195.

41 ZZN-1941, br. 345, Zakonska odredba o osnivanju kotara Omiš sa sjedištem u Omišu, 256.

42 ZZN-1942, br. 986, Zakonska odredba o osnivanju kotarske izpostave u Vrgorcu kotara Makarska, 1087-1088.

43 ZZN-1943, br. 802, Preseljenje Velike župe Cetina i kotarske oblasti Omiš, 1241.

44 ZZN-1943, br. 805, Zakonska odredba o ukidanju kotara Omiš i osnivanju kotarske izpostave u Visu, 1243.

45 ZZN-1944, br. 187, Zakonska odredba o osnivanju upravnog kotara Omiš sa sjedištem u Omišu, 180.

46 ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

47 ZZN-1941, br. 313, Objava o početku poslovanja Velike župe Dubrava sa sjedištem u Dubrovniku, 224.

48 ZZN-1941, br. 541, Zakonska odredba o promjeni imena i sjedišta kotara Ljubinje u Ravno, 430.

49 Landikušić, 16.

50 NN 32/9. veljače 1943, Zakonska odredba o osnivanju izpostave kotarske oblasti Dubrovnik sa sjedištem u Janjini.

ćine Konavle (Gruda)⁵¹. Proglašenjem iznimnog stanja u obalnom području od 20. svibnja 1944. obuhvaćena je i velika župa Dubrava, pa je poslove građanske uprave preuzeo vojni zapovjednik obalnog odsjeka Neretve⁵². Od 5. srpnja 1944. teritorijalna nadležnost je promijenjena isključenjem kotareva Stolac, Čapljina i Gacko, koji potom pripadaju velikoj župi Hum. Iako je iznimno stanje na ovome području i dalje ostalo na snazi, 28. ožujka 1945. imenovan je za poslove građanske uprave poseban glavar, te dodijeljen vojnom zapovjedniku obalnog odsjeka Neretve⁵³.

Gacka i Lika. Vidi: Lika-Gacka.

Gora. Djeluje od 26. svibnja 1941. do 5. srpnja 1944. sa sjedištem u Petrinji. Kotarske oblasti: Bosanski Novi, Dvor, Glina, Kostajnica, Petrinja, Sisak; gradovi Sisak i Petrinja⁵⁴. Do 20. studenoga 1941. obuhvaćala je i kotar Vrginmost, pripojen tada velikoj župi Pokupje⁵⁵. Većim je dijelom područje ove velike župe priključeno novoosnovanoj župi Gora-Prigorje.

Gora-Prigorje. Djeluje od 5. srpnja 1944. sa sjedištem u Zagrebu. Kotarske oblasti: Donja Stubica, Dugo Selo, Glina, Kostajnica, Kutina, Petrinja, Samobor, Sisak, Sveti Ivan Zelina, Velika Gorica, Zagreb; gradovi Petrinja i Sisak. Ova je velika župa nastala ukidanjem velikih župa Gora i Prigorje, spajanjem većeg dijela njihovog teritorija, osim dvaju kotareva dotadašnje župe Gora, Bosanskog Novog i Dvora, koji su priključeni velikoj župi Krbava-Psat. Od 15. travnja 1945. posluje i kotarska ispostava Sunja⁵⁶. Kasnije je, 21. travnja 1945. njezinom području privremeno priključen i kotar Topusko, prethodno u velikoj župi Pokupje⁵⁷.

Hum. Djeluje od 5. kolovoza 1941. sa sjedištem u Mostaru. Kotarske oblasti: Mostar, Nevesinje, Metković, Konjic, Ljubuški; kotarska ispostava Posušje; grad Mostar⁵⁸. Dotadašnja kotarska ispostava Posušje djeluje kao kotarska oblast od 1.

⁵¹ ZZN-1943, br. 791, Naredba ministra unutarnjih poslova od 21. listopada 1943. N.O. broj 2798-1943 o pripajanju diela područja, oslobođenog od tuđinske vlasti, velikoj župi Dubrava, 1235.

⁵² ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377.

⁵³ NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

⁵⁴ ZZN-1941, br. 251, Objava o početku poslovanja Velike župe Gora u Petrinji, 184; NN 54/18. lipnja 1941, Ispravak objave o početku poslovanja Velike župe Gora u Petrinji; Landikušić, 16.

⁵⁵ ZZN-1941, br. 1055, Zakonska odredba o odvojenju kotara Vrginmost od Velike župe Gora i njegovu pripojenju Velikoj župi Pokupje u Karlovcu, 919.

⁵⁶ NN 71/28. ožujka 1945, Zakonska odredba o osnivanju kotarske ispostave u Sunji.

⁵⁷ NN 89/21. travnja 1945, Naredba ministra unutarnjih poslova od 14. travnja 1945. R. U. broj 2514-B-II-1945 o privremenom izlučenju kotara Topusko iz područja velike župe Pokupje i njegovu privremenom pripajanju velikoj župi Gora-Prigorje.

⁵⁸ ZZN-1941, br. 417, Objava o početku poslovanja Velike župe Hum u Mostaru, 312; Landikušić, 17.

rujna 1941.⁵⁹ Na području velike župe Hum od 20. svibnja 1944. uvedeno je iznimno stanje, pri čemu je za poslove građanske uprave odgovoran zapovjednik obalnog odsjeka Neretve⁶⁰. Preustrojem župa od 5. srpnja 1944. ovoj župi su priključeni kotarevi Livno, Duvno (dotada Tomislavgrad), Prozor i grad Livno iz ukinute velike župe Pliva i Rama, te Stolac, Čapljina i Gacko, izdvojeni iz župe Dubrava. Od 13. ožujka 1945. sjedište župe je privremeno preneseno u Sarajevo⁶¹. Za poslove građanske uprave u okolnostima iznimnog stanja, vojnom zapovjedniku obalnog odsjeka Neretve od 28. ožujka 1945. dodijeljen je glavar građanske uprave⁶².

Krbava-Psat. Od 16. lipnja 1941. do 5. srpnja 1944. djeluje pod nazivom **Krbava i Psat**. Sjedište se nalazi u Bihaću. Kotarske oblasti: Bihać, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo (do 1. siječnja 1942), Cazin; kotarske ispostave Velika Kladaša, Kulen Vakuf; grad Bihać⁶³. Do 20. prosinca 1941. uključivala je i kotar Korenicu, tada priključen velikoj župi Lika i Gacka⁶⁴, te do 1. siječnja 1942. kotar Donji Lapac, koji je potom ukinut, a njegov teritorij pripojen također velikoj župi Gacka i Lika. Kotar Grahovo je od 1. siječnja 1942. priključen velikoj župi Bribir i Sidraga⁶⁵. Od 5. srpnja 1944. priključeni su joj bivši kotari velike župe Gora – Bosanski Novi i Dvor. Sjedište je privremeno od 23. srpnja 1944. do 23. rujna 1944. premješteno u Banja Luku⁶⁶. Potom je 13. prosinca 1944. na području ove velike župe proglašeno iznimno stanje, čime je poslove građanske uprave preuzeo vojni zapovjednik obalnog odsjeka Lika, a od 27. ožujka 1945. glavar građanske uprave, kao poseban opunomoćenik za područje velikih župa Vuka, Baranja i Posavje⁶⁷.

⁵⁹ ZZN-1941, br. 539, Zakonska odredba o osnivanju kotara Posušje sa sjedištem u Posušju, 429.

⁶⁰ ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377.

⁶¹ NN 58/12. ožujka 1945, Naredba ministra unutarnjih poslova od 5. ožujka 1945. "(...) o privremenom prijenosu sjedišta velike župe Hum iz Mostara u Sarajevo".

⁶² NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

⁶³ ZZN-1942, br. 423, Objava o početku poslovanja Velike župe Krbava i Psat u Bihaću, 436; Landikušić, 17.

⁶⁴ ZZN-1941, br. 1201, Zakonska odredba o odvajanju kotara Korenice od Velike župe Krbava i Psat u Bihaću i o njegovu pripojenju Velikoj župi Lika i Gacka u Gospiću, 1050.

⁶⁵ ZZN-1941, br. 1166, Zakonska odredba o ukidanju kotara Donji Lapac i pripojenju njegova područja velikoj župi Gacka i Lika, kao i o pripojenju kotara Grahovo velikoj župi Bribir i Sidraga, 1035.

⁶⁶ ZZN-1944, br. 521, Naredba ministra unutarnjih poslova od 17. srpnja 1944. "(...) o privremenom prijenosu sjedišta velike župe Krbava-Psat u Banju Luku", 498; isto, br. 701, Naredba ministra unutarnjih poslova od 13. rujna 1944. (...) o vraćanju privremeno premještenog sjedišta velike župe Krbava-Psat iz Banje Luke natrag u Bihać, 696.

⁶⁷ ZZN-1944, br. 865, Odredba o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krbava-Psat i Livac-Zapolje, 829; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 13. prosinca 1944. o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krbava-Psat i Livac-Zapolje.

Lašva i Glaž. Djeluje od 20. lipnja 1941. do 5. srpnja 1944. sa sjedištem u Travniku. Kotarske oblasti: Travnik, Fojnica, Visoko, Zenica, Žepče, Kladanj; kotarska ispostava u Zavidovićima; grad Travnik⁶⁸. Kotar Kladanj isključen je 16. kolovoza 1941. iz njezinog teritorija i priključen velikoj župi Usora i Soli⁶⁹. Župa prestaje djelovati 5. srpnja 1944. kada su kotarevi Fojnica i Visoko uključeni u veliku župu Vrhbosna, a Travnik, Zenica, Žepče, te grad Zenica u novoosnovanu veliku župu Lašva-Pliva.

Lašva-Pliva. Djeluje od 5. srpnja 1944, kada su ukinute velike župe Lašva i Glaž, te Pliva i Rama. Preuzela je dio teritorija tih velikih župa. Kotarske oblasti: Bugojno, Glamoč, Jajce, Kupres, Travnik, Varcar-Vakuf, Zenica, Žepče; grad Travnik. Sjedište je u Travniku. Uspostavljena je pod nazivom **Lašva-Rama**, koji je 7. rujna 1944. promijenjen u Lašva-Pliva⁷⁰. Sjedište je privremeno, 5. studenoga 1944. iz Travnika premješteno u Zenicu⁷¹.

Lika-Gacka. Djeluje od 19. travnja 1941. sa sjedištem u Gospiću. Od 19. travnja 1941. do 5. srpnja 1944. nosi naziv **Gacka i Lika**. Kotarske oblasti: Brinje, Gračac, Otočac, Perušić, Udbina; grad Gospić⁷². Područje velike župe prošireno je 20. prosinca 1941. pripajanjem kotara Korenica, do tada u velikoj župi Krbava i Psat⁷³, te područja ukinutog kotara Donji Lapac 1. siječnja 1942⁷⁴. Iznimno stanje proglašeno u obalnom području 20. svibnja 1944. obuhvatilo je i veliku župu Lika-Gacka, a poslove građanske uprave preuzeo je vojni zapovjednik obalnog odsjeka Like⁷⁵. Velikoj župi Lika-Gacka 13. prosinca 1944. privremeno je priključen kotar Pag (do ta-

⁶⁸ ZZN-1941, br. 321, Objava o početku poslovanja Velike župe Lašva i Glaž, 235; Landikušić, 17.

⁶⁹ ZZN-1941, br. 536, Zakonska odredba o odvajanju kotara Kladanj od Velike župe Lašva i Glaž u Travniku i pripojenju Velikoj župi Usora i Soli, 428.

⁷⁰ ZZN-1944, br. 662, Zakonska odredba o promjeni naziva velike župe "Lašva-Rama" u "Lašva-Pliva", 645.

⁷¹ ZZN-1944, br. 802, Naredba (...) o privremenom prijenosu sjedišta velike župe Lašva-Pliva iz Travnika u Zenicu, 790.

⁷² ZZN-1941, br. 276, Zakonska odredba o proglašenju općine Gospić gradom, 197; isto, br. 287, Odredba o imenovanju Jurice Frkovića za velikog župana velike župe Gacka i Lika, 208; Landikušić, 17. Odredbom o imenovanju Jurice Frkovića za velikog župana, u popisu kotareva velike župe Gacka i Lika bio je naveden i Senj. Ta je odredba donesena 19. travnja 1941, prije odredbe o velikim župama iz lipnja 1941. Osnutkom velike župe Vinodol i Podgorje, 16. srpnja 1941. Senj je imenovan njezinim sjedištem.

⁷³ ZZN-1941, br. 1201, Zakonska odredba o odvajanju kotara Korenice od Velike župe Krbava i Psat u Bihaću i o njegovu pripojenju Velikoj župi Lika i Gacka u Gospiću, 1050.

⁷⁴ ZZN-1941, br. 1166, Zakonska odredba o ukidanju kotara Donji Lapac i o pripojenju njegova područja velikoj župi Gacka i Lika (...), 1035.

⁷⁵ ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377.

da u velikoj župi Sidraga-Ravni Kotari)⁷⁶. Za poslove građanske uprave vojnom zapovjedniku odsjeka Like dodijeljen je od 28. ožujka 1945. poseban glavar građanske uprave⁷⁷.

Livac-Zapolje. Djeluje od 15. srpnja 1941. sa sjedištem u Novoj Gradiški. Kotarske oblasti: Bosanska Gradiška, Bosanska Dubica, Daruvar, Nova Gradiška, Novska, Pakrac, Požega, Prnjavor; gradovi Nova Gradiška i Prnjavor⁷⁸. Na području ove velike župe 13. prosinca 1944. proglašeno je iznimno stanje, čime je poslove građanske uprave preuzeo vojni zapovjednik područja Vuka, Baranja i Posavje, a od 27. ožujka 1945. glavar građanske uprave, kao poseban opunomoćenik za isto područje⁷⁹.

Modruš. Djeluje od 1. srpnja 1941. sa sjedištem u Ogulinu. Kotarske oblasti: Ogulin, Delnice, Vrbovsko, Slunj⁸⁰.

Pliva i Rama. Djeluje od 16. kolovoza 1941. do 5. srpnja 1944. sa sjedištem u Jajcu. Kotarske oblasti: Bugojno, Glamoč, Jajce, Livno, Prozor, Tomislavgrad, Varcar-Vakuf; kotarske ispostave Kupres, Gornji i Donji Vakuf; grad Livno⁸¹. Od 1. rujna 1941. kotarska ispostava Kupres podignuta je na razinu kotarske oblasti⁸². Velika župa je ukinuta preustrojem župa 5. srpnja 1944, a njezino je područje priključeno području velikih župa Lašva-Rama i Hum.

Pokupje. Djeluje od 13. srpnja 1941. sa sjedištem u Karlovcu. Kotarske oblasti: Jastrebarsko, Karlovac, Pisarovina, Vojnić; grad Karlovac⁸³. Od 19. studenoga 1941. uključen je i kotar Vrginmost⁸⁴. Kotar Vrginmost je preimenovan 1. rujna 1942. godine u kotar Topusko, kada je i sjedište kotara postalo Topusko⁸⁵. Kotar

⁷⁶ NN 280/12. prosinca 1944, Naredba ministra unutarnjih poslova (...) o privremenom pripojenju kotara Pag velikoj župi Lika-Gacka.

⁷⁷ NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

⁷⁸ ZZN-1941, br. 342, Objava o početku poslovanja Velike župe Livac-Zapolje, 255; isto, br. 346, Odredba – Kotar Bosanska Dubica uvršćuje se u područje Velike župe Livac-Zapolje, 256; Landikušić, 17.

⁷⁹ ZZN-1944, br. 865, Odredba o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krabava-Psat i Livac-Zapolje, 829; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 13. prosinca 1944. o uvađanju iznimnog stanja na području velikih župa Krabava-Psat i Livac-Zapolje.

⁸⁰ ZZN-1941, br. 322, Objava o početku poslovanja Velike župe Modruš u Ogulinu, 235.

⁸¹ ZZN-1941, br. 534, Objava o početku poslovanja Velike župe Pliva i Rama u Jajcu, 427; Landikušić, 18.

⁸² ZZN-1941, br. 538, Zakonska odredba o osnivanju kotara Kupres sa sjedištem u Kupresu, 429.

⁸³ ZZN-1941, br. 333, Objava o početku poslovanja Velike župe Pokupje u Karlovcu, 249; Landikušić, 18.

⁸⁴ ZZN-1941, br. 1055, Zakonska odredba o odvojenju kotara Vrginmost od Velike župe Gora u Petrinji i njegovu pripojenju Velikoj župi Pokupje, 919.

⁸⁵ ZZN-1942, br. 987, Zakonska odredba o promjeni naziva i sjedišta kotara Vrginmost u Topusko, 1088.

Vojnić ukinut je 1. ožujka 1944, a priključenjem njegova teritorija prošireni su kotarevi Karlovac, Slunj i Topusko⁸⁶. Topusko je od 21. travnja 1945. privremeno izlučeno i priključeno velikoj župi Gora-Prigorje⁸⁷.

Posavje. Djeluje od 15. srpnja 1941. sa sjedištem u Brodu na Savi (Slavonski Brod). Kotarske oblasti: Bijeljina, Brčko, Brod na Savi (Slavonski Brod), Derventa, Gradačac, Županja; kotarske ispostave Bosanski Šamac, Bosanski Brod, Odžak; grad Brod na Savi⁸⁸. Preustrojem od 5. srpnja 1944. Županja je pripojena velikoj župi Vuka. Na području velike župe Posavje proglašeno je od 14. listopada 1944. iznimno stanje, a poslove građanske uprave preuzeo je poseban glavar dodijeljen vojnom zapovjedniku područja⁸⁹.

Prigorje. Djeluje od 21. lipnja 1941. do 5. srpnja 1944. sa sjedištem u Zagrebu. Kotarske oblasti: Donja Stubica, Dugo Selo, Kutina, Samobor, Sveti Ivan Zelina, Velika Gorica, Zagreb⁹⁰. Ukinuta je 5. srpnja 1944. osnutkom velike župe Gora-Prigorje, koja će pored dijela teritorija velike župe Gora uključiti i cjelokupni teritorij velike župe Prigorje.

Sana-Luka. Od 1. kolovoza 1941. do 5. srpnja 1944. posluje pod nazivom **Sana i Luka**. Sjedište je u Banja Luci. Kotarske oblasti: Banja Luka, Ključ, Kotorišće (Kotor Varoš), Prijedor, Sanski Most; kotarska ispostava Kozarac; grad Banja Luka⁹¹. Do 1. rujna 1941. djelovala je i kotarska ispostava u Lušci Palanki⁹².

Sidraga-Ravni Kotari. Od 1. studenoga 1943. do 5. srpnja 1944. djeluje pod nazivom **Sidraga i Ravni Kotari**. Sjedište je u Zadru. Kotarske oblasti: Benkovac, Biograd, Preko; grad Zadar⁹³. Preustrojem od 5. srpnja 1944. pridodat joj je i kotar Pag, ali je već 13. prosinca 1944. privremeno priključen velikoj župi Lika-Gacka⁹⁴. Na području ove velike župe od 20. svibnja 1944. proglašeno je iznimno stanje, pa je

⁸⁶ ZZN-1944, br. 140, Zakonska odredba o ukidanju kotara Vojnić, 153.

⁸⁷ NN 89/21. travnja 1945, Naredba ministra unutarnjih poslova od 14. travnja 1945. (...) o privremenom izlučenju kotara Topusko iz područja velike župe Pokupje i njegovu privremenom pripajanju velikoj župi Gora-Prigorje.

⁸⁸ ZZN-1941, br. 341, Objava o početku poslovanja Velike župe Posavje, 254-255; Landikušić, 18.

⁸⁹ NN 234/16. listopada 1944, Odredba o iznimnom stanju.

⁹⁰ ZZN-1941, br. 243, Objava o početku poslovanja Velike župe Prigorje, Zagreb, 180.

⁹¹ ZZN-1941, br. 438, Objava o početku poslovanja Velike župe Sana i Luka u Banjoj Luci, 335; Landikušić, 18.

⁹² ZZN-1941, br. 537, Zakonska odredba o ukidanju izpostave kotara Sanski Most u Lušci Palanki, 428.

⁹³ ZZN-1943, br. 800, Naredba ministra unutarnjih poslova od 28. listopada 1943. N.O. broj 3057-1943, o osnivanju velike župe Sidraga i Ravni Kotari u Zadru, 1240.

⁹⁴ NN 280/12. prosinca 1944, Naredba ministra unutarnjih poslova (...) o privremenom pripojenju kotara Pag velikoj župi Lika-Gacka.

poslove građanske uprave sve do 28. ožujka 1945. obavljao vojni zapovjednik obalnog odsjeka Like. Tada mu je dodijeljen poseban glavar građanske uprave⁹⁵.

Usora-Soli. Od 20. srpnja 1941. do 5. srpnja 1944. djeluje pod nazivom **Usora i Soli**. Sjedište je u Tuzli, a od 10. listopada 1944. privremeno je premješteno u Doboj. Kotarske oblasti: Doboj, Gračanica, Maglaj, Teslić, Tešanj, Tuzla, Zvornik; grad Tuzla⁹⁶. Od 16. kolovoza 1941. pripada joj i kotar Kladanj⁹⁷. Od 5. srpnja 1944. priključeni su joj i kotarevi Srebrenica i Vlasenica, do tada u velikoj župi Vrhbosna.

Vinodol-Podgorje. Od 16. srpnja 1941. do 5. srpnja 1944. djeluje pod nazivom **Vinodol i Podgorje**. Sjedište je u Senju. Kotarske oblasti: Brinje, Crikvenica, Karlobag (djeluje od 15. srpnja 1941), Kraljevica (djeluje od 15. rujna 1941), Novi, Senj; kotarska ispostava Pag (od 15. kolovoza 1941)⁹⁸. Od 5. srpnja 1944. iz njezinog teritorija je isključen kotar Pag⁹⁹ i pridružen području velike župe Sidraga-Ravni Kotari, a pripojen joj je kotar Rab. Od 20. svibnja 1944. na ovome je području bilo na snazi iznimno stanje, pa je poslove građanske uprave obavljao vojni zapovjednik obalnog odsjeka Like. Njemu je 28. ožujka 1945. dodijeljen glavar građanske uprave¹⁰⁰.

Vrhbosna. Djeluje od 21. lipnja 1941. sa sjedištem u Sarajevu. Kotarske oblasti: Čajniče, Foča, Rogatica, Sarajevo, Srebrenica, Višegrad, Vlasenica; kotarske ispostave Goražde, Kalinovik, Prača (Trnovo); grad Sarajevo¹⁰¹. Kotarska ispostava Prača prestala je poslovati 28. prosinca 1943.¹⁰² Preustrojem od 5. srpnja 1944. više

⁹⁵ ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

⁹⁶ ZZN-1941, br. 391, Objava o početku poslovanja Velike župe Usore i Soli, 294; Landikušić, 18-19; ZZN-1944, br. 747, Naredba ministra unutarnjih poslova (...) o privremenom prijenosu sjedišta velike župe Usora-Soli iz Tuzle u Doboj, 730.

⁹⁷ ZZN-1941, br. 536, Zakonska odredba o odvajanju kotara Kladanj od Velike župe Lašva i Glaz u Travniku i pripojenju Velikoj župi Usora i Soli, 428.

⁹⁸ ZZN-1941, br. 317, Zakonska odredba o osnivanju kotara Karlobag sa sjedištem u Karlobagu, 231-232; isto, br. 357, Objava o početku poslovanja Velike župe Vinodol i Podgorje, 269; isto, br. 443, Zakonska odredba o osnivanju Izpostave kotara Karlobag sa sjedištem u Pagu, 338-339; isto, br. 629, Zakonska odredba o osnivanju kotara Kraljevica, 516-517; Landikušić, 19.

⁹⁹ Nigdje nije objavljena odredba kojom bi Pag u međuvremenu bio podignut na razinu kotara (između 15. kolovoza 1941. i 5. srpnja 1944).

¹⁰⁰ ZZN-1944, br. 365, Zakonska odredba o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području, 377; NN 71/28. ožujka 1945, Odredba o promjeni odredbe od 20. svibnja 1944. o uvađanju iznimnog stanja u hrvatskom obalnom području.

¹⁰¹ ZZN-1941, br. 294, Objava o početku poslovanja Velike župe Vrhbosna, 212; Landikušić, 19.

¹⁰² NN 294/27. prosinca 1943, Zakonska odredba o ukidanju izpostave kotarske oblasti u Rogatici sa sjedištem u Prači.

ne obuhvaća Vlasenicu i Srebrenicu, a uključeni su kotarevi Fojnica i Visoko, iz dotadašnje velike župe Lašva i Glaž.

Vuka. Djeluje od 26. lipnja 1941. sa sjedištem u Vukovaru. Kotarske oblasti: Hrvatska Mitrovica (Sremska Mitrovica), Hrvatski Karlovci (Sremski Karlovci), Ilok, Irig, Ruma, Stara Pazova, Šid, Vinkovci, Vukovar, Zemun; gradovi: Hrvatska Mitrovica, Hrvatski Karlovci, Petrovaradin, Ruma, Vinkovci, Vukovar, Zemun¹⁰³. Od 5. srpnja 1944. području velike župe Vuka priključena je Županja (do tada u velikoj župi Posavje). Od 14. listopada 1944. na snazi je iznimno stanje, pa je poslove građanske uprave preuzeo glavar dodijeljen vojnom zapovjedniku područja¹⁰⁴.

Zagorje. Djeluje od 3. lipnja 1941. sa sjedištem u Varaždinu. Kotarske oblasti: Čakovec, Ivanec, Klanjec, Krapina, Ludbreg, Novi Marof, Pregrada, Prelog, Varaždin, Zlatar; gradovi Čakovec i Varaždin¹⁰⁵. Kotarske oblasti u Čakovcu i Prelogu privremeno su – 5. kolovoza 1944. godine – premještene u Varaždin¹⁰⁶.

Izvori

Glavar građanske uprave Vuka-Baranja-Posavje u Vinkovcima, Hrvatski državni arhiv (u daljnjem tekstu HDA).

Ministarstvo unutarnjih poslova NDH (MUP NDH), HDA.

Narodne novine (NN) 54/1941, 32/1943, 294/1943, 234/1944, 280/1944, 58/1945, 71/1945, 89/1945.

Velika župa Cetina (VŽ Cetina), HDA.

Zbornici zakona i naredaba NDH (ZZN), Zagreb, 1941-1944.

Literatura

Barić, Nikica: Uspostava i djelovanje uprave NDH u dijelovima Dalmacije nakon kapitulacije Italije (rujan 1943. – studeni 1944), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 31, Zagreb 1998, 55-79.

Beuc, Ivan: Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945), Zagreb 1969.

Bućin, Rajka: Ministarstvo za oslobođene krajeve NDH (3.11.1943.-20.5.1944) – Prateći uredi i ustanove, *Arhivski vjesnik* 43, Zagreb 2000, 199-211.

Jelić-Butić, Fikreta: Ustaše i NDH, Zagreb 1977.

¹⁰³ ZZN-1941, br. 241, Naredba ministra unutarnjih poslova o uspostavi gradske općine Petrovaradin, 179; isto, br. 293, Objava o početku poslovanja Velike župe Vuka u Vukovaru, 211-212; isto, br. 384, Zakonska odredba o uzpostavi gradske općine Zemun, 290; Landikušić, 19.

¹⁰⁴ NN 234/16. listopada 1944, Odredba o iznimnom stanju.

¹⁰⁵ ZZN-1941, br. 301, Objava o početku poslovanja Velike župe Zagorje, 216-217; Landikušić, 19.

¹⁰⁶ ZZN-1944, br. 567, Naredba (...) o privremenom premještanju sjedišta kotarske oblasti u Čakovcu i Prelogu u Varaždin, 553.

Klemenčić, Mladen: Promjene upravno-teritorijalnog ustroja Hrvatske 1918-1992, objavljeno u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Zagreb 1996, 123-148.
Landikušić, Rafael: Priručnik o političkoj i sudbenoj podjeli u NDH, Zagreb 1942.

Summary

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF INSTITUTIONS: COUNTIES OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA – LEGAL FRAMEWORK (1941-1945)

The article presents administrative history of the counties of Independent State of Croatia, mostly on the basis of regulations, including – besides their organization from 1941 – all changes from 1943 and 1944, the latter less known or mentioned in the relevant literature. It includes a short review of the individual histories for each of the counties, with all belonging districts and changes of county borders.

The counties were established on the basis of legal act of June 10th 1941. Their establishment was finished at the midst of August when they reached the number of 22: Baranja, Bilogora, Bribir and Sidraga, Cetina, Dubrava, Gora, Hum, Krbava and Psat, Lašva and Glaž, Lika and Gacka, Livac-Zapolje, Modruš, Pliva and Rama, Pokupje, Posavje, Prigorje, Sana and Luka, Usora and Soli, Vinodol and Senj, Vrhbosna, Vuka, Zagorje.

Their titles and spacing reveal the intention to reminisce the tradition of medi-eaval Croatian counties (*župe/iuppae*) and connect Croatian with Bosnian and Herzegovinian territory.

They were in charge of the affairs transmitted to them by certain ministries (schools, work inspections, employment of foreign citizens, traffic and public works, health affairs, crafts, industry and commerce) and, in the second instance, of all the affairs of subordinated bodies.

After capitulation of Italy the number of counties changed for the first time, when they reached number of 23. The new county Sidraga nad Ravni Kotari was established on November 1st 1943. In the same time and from the same reasons, county Dubrava was increased on the south. After withdrawal of Italians, the territory of Istria fell to the jurisdiction of the German military administration.

The last reorganization happened on July 5th 1944, when the number of counties was diminished, for the reasons of better organization and rationalization of the work, as it was proclaimed in the records of the Ministry of Internal Affairs. Two counties of the middle and southwest Bosnia – Lašva and Glaž, and Pliva and Rama – were merged into the new one, Lašva-Rama, which soon, on September 7th, changed name in Lašva-Pliva. Caused by this change, the range of neighbourhood dis-

tricts moved from one county to another. The second big change happened on the territory of counties Gora and Prigorje, which merged into the county Gora-Prigorje. By these measures the number of counties was diminished to 21: Baranja, Bilogora, Bribir, Cetina, Dubrava, Gora-Prigorje, Hum, Krbava-Psat, Lašva-Rama, Lika-Gacka, Livac-Zapolje, Modruš, Pokupje, Posavje, Sana-Luka, Sidraga-Ravni Kotari, Usora-Soli, Vinodol-Podgorje, Vrhbosna, Vuka, Zagorje.

In May of 1944 the extraordinary situation was proclaimed in Croatian Coastland and its hinterland, and to the end of the same year in Slavonia and Western Bosnia too. In the second half of 1944 partisans took control of Dalmatia. In the circumstances of war operations during 1944 and 1945 certain number of the county residences was transferred to other cities or regions. All these things made the ability of counties to do their job questionable and probably enlighten the causes of their rationalization and reorganization in summer of 1944.

Key words: *Independent State of Croatia, counties, administrative history*

